

УДК 378.016:[373.5.016:784.4]

Коваль Т.В. Структура професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів щодо використання музичного фольклору в освітньому процесі / Т. В. Коваль // Гуманітарний вісник ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди” – Додаток 1 Вип. 35. Том ІХ (60) : Тематичний випуск “Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”. – К.: Гнозис, 2015. – С. 392-399.

Автор

Коваль Т. В.

Коваль Т. В.

Koval T. V.

Назва

Структура професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів щодо використання музичного фольклору в освітньому процесі

Ключові слова

Компетентнісний підхід, професійна компетентність, професійно-педагогічна компетентність, музичний фольклор.

Компетентностный подход, профессиональная компетентность, профессионально-педагогическая компетентность, музыкальный фольклор.

Competence approach, professional competence, professional and pedagogical competence, folk music.

Анотація

У статті схарактеризовано поняття “професійна компетентність майбутнього вчителя початкових класів щодо використання музичного

фольклору в навчально-виховній роботі з учнями”, з’ясовано структуру та зміст її компонентів.

В статті охарактеризовано поняття "професійна компетентність майбутнього вчителя початкових класів по використанню музичного фольклору в навчально-виховній роботі з учнями", вивчена структура і зміст її компонентів.

This article is characterized by the concept of "professional competence of future primary school teachers on the use of folk music in the educational work with the students," elucidated the structure and content of its components.

Покращення уваги до нарощування духовного потенціалу нації та визнання домінуючої ролі освіти в цьому процесі неодмінно актуалізує проблему підготовки вчителя, здатного стати своєрідним посередником для дитини у пізнанні нею навколишнього світу, транслятором культурно-мистецьких традицій, естетичного, утилітарного, морально-правового, світоглядного досвіду сотні поколінь, сконцентрованого у народно-мистецьких, в тому числі фольклорно-музичних творах. Це потребує від майбутнього педагога сформованих професійних компетентностей, що визначають його готовність до використання музичного фольклору як засобу національного виховання учнів.

У світлі компетентнісного підходу, який визнано нині одним із пріоритетних в освітньому процесі, результатом професійної підготовки майбутніх учителів до педагогічного оперування засобами музичного фольклору в початковій школі повинні стати сформовані професійні компетентності. Перелік цих компетентностей розглядається як вимога, як задана соціальна норма професійної освіченості студента-випускника, необхідна для його подальшого ефективного функціонування в певній сфері людської діяльності (зокрема, педагогічній).

Нині проблема становлення компетентнісно орієнтованої освіти на усіх її рівнях активно досліджується вченими, про що свідчать численні наукові праці Г. Беленької, І. Беха, Н. Бібік, В. Бондаря, Л. Ващенко, О. Дубасенюк, М. Євтуха, О. Локшиної, В. Лугового, О. Савченко, С. Сисоєвої, О. Слюсаренко, С. Трубачевої, Л. Хоружої та ін. Наукову цінність становлять також розвідки, в яких окреслено теорію і практику реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн (О. Овчарук, О. Пометун та ін.).

У численних наукових дослідженнях, присвячених вивченню професійної компетентності педагога (В. Бондар, Н. Глузман, Н. Давкуш, С. Скворцова, В. Сластьонін, К. Старченко, Г. Тарасенко, І. Шапошнікова та ін.), здійснюється розгляд її структури, визначається зміст компонентів, з'ясовуються організаційно-педагогічні умови ефективного її формування. Особливу цінність для нашого дослідження становлять праці науковців, що торкаються проблеми підготовки вчителів до викладання мистецьких дисциплін та становлення їх професійної компетентності (Т. Агейкіна-Старченко, Л. Масол, В. Орлов, О. Отич, О. Рудницька, О. Щолокова та ін.).

Таким чином, означена проблема частково знайшла відображення в психолого-педагогічній літературі. Проте очевидним є брак досліджень, присвячених проблемі формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів на засадах музичного фольклору в навчально-виховному процесі школи I ступеня.

Метою даної статті є схарактеризувати означене поняття, з'ясувати структуру та зміст компонентів професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів щодо використання музичного фольклору в навчально-виховній роботі з учнями.

Співвідносно до процесу і результату професійної підготовки фахівців у вищих навчальних закладах поняття *“професійна компетентність”* є досить розповсюдженим у науковому вжитку (О. Головка, Е.Зеєр, С. Іванова, О. Касаткіна, А. Маркова, В. Назаренко, С. Сисоєва, В. Саюк, Г. Селевко, А. Семенова, А. Хуторський, В.Шадриков та ін.). Виходячи із загального розуміння компетентності, дослідники тлумачать його як готовність і здатність

спеціаліста приймати ефективні рішення при здійсненні професійної діяльності (К. Шапошніков), як складне інтегральне утворення, що характеризується наявністю у суб'єкта діяльності системних знань, фахових умінь та розвинених професійно значущих особистісних якостей (Г. Беленька), як здатність фахівця від моменту початку своєї професійної діяльності на рівні визначеного державою певного стандарту відповідати суспільним вимогам професії шляхом ефективної професійної діяльності та демонструвати належні особисті якості, мобілізуючи для цього відповідні знання, вміння, навички, емоції, ґрунтуючись на власній внутрішній мотивації, ставленнях, моральних і етичних цінностях та досвіді, усвідомлюючи обмеження у своїх знаннях і вміннях та акумулюючи інші ресурси для їх компенсації (С. Іванова) тощо.

Упровадження компетентнісного підходу в систему підготовки учителів спричинило вихід на загальноживаний рівень поняття *“професійна компетентність педагога”* або ж *“професійно-педагогічна компетентність”* (Г. Балл, І. Бех, В. Бондар, Н. Гузій, К. Дурай-Новакова, М. Євтух, І. Зимня, І. Зязюн, О. Мороз, Н. Кузьміна, Н. Ничкало, С. Сисоєва, В. Сластьонін, І. Шапошнікова та ін.). Традиційно його розуміють як здатність педагога перетворювати спеціальність, носієм якої він є, у засіб формування особистості з урахуванням обмежень і приписів щодо навчально-виховного процесу відповідно до вимог педагогічної норми, в якій він здійснюється; як сукупність умінь педагога – суб'єкта педагогічного впливу – особливим чином структурувати наукове і практичне знання з метою вирішення педагогічних завдань у реальних ситуаціях (Н. Кузьміна). Поняття професійної компетентності педагога, зазначає В. Сластьонін, виражає єдність його теоретичної і практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності й характеризує його професіоналізм [7, с. 40]. Професійно-педагогічну компетентність, як правило, вважають результатом підготовки, підвищення кваліфікації чи самоосвіти педагога.

У процесі професійної підготовки здійснюється послідовне і системне набуття майбутнім педагогом компетенцій, відбувається формування професійної компетентності до використання музичного фольклору в освітній

роботі з молодшими школярами як особистісної якості. Послугуючись дослідженнями О. Бодальова, М. Голованя, В. Жукова, Н. Кузьміної, Л. Лаптева, Л. Масол, А. Маркової, О. Олексюк, В. Сластьоніна, Ю. Сорокопуд, В. Стрельнікова, О. Щолокової та ін. у структурі досліджуваної професійної компетентності як цілісного особистісного утворення ми виокремлюємо чотири взаємопов'язаних компоненти: *аксіологічний, когнітивний, конативний, акмеологічний*. Охарактеризуємо детальніше зміст кожного з них.

Включення **аксіологічного компонента** в структуру професійної компетентності педагога обумовлене визнанням позитивної внутрішньої мотивації, сформованих професійних цінностей рушійними силами професійної діяльності (Г. Балл, Н. Кузьміна, А. Маркова, В. Рибалка, В. Семиченко, В. Шадріков та ін.). За слушною заувагою В. Лугового, як і правильна система знань, запропонована та освоєна, сприяє життєвій успішності людини, підвищуючи її адаптивність до пізнаного і прогнозованого світу, так і доцільна система цінностей, у разі її прищеплення – прийняття, призводить до успіху через доцільну людську орієнтацію і мобілізацію. Ціннісна пріоритетність у царині об'єктів, не менш важлива, ніж абстрактне осмислення (розуміння) об'єктивного світу [3, с. 393-394].

Загально визнано, що ціннісно-мотиваційну сферу педагога складають потреби, мотиви, які впливають на цілепокладання в професійній діяльності, ставлення до професії, професійне самовизначення. Втім для вчителя, що має справу з мистецтвом (у нашому випадку – це народне музичне мистецтво), його професійна спрямованість великою мірою обумовлюється усвідомленням значущості мистецьких творів як засобу збагачення духовного світу людини. Нам імпонує думка О. Щолокової, яка зазначає, що в процесі спілкування з художніми творами педагог не тільки знаходиться під їх впливом, а й сам виступає генератором ціннісного ставлення, надаючи певної забарвленості духовному зв'язку з мистецтвом, визначаючи характер його сприймання та оцінки [8, с. 56-57]. Таким чином, у процесі ціннісно забарвленої художньо-педагогічної діяльності вчитель стає транслятором культурних цінностей, тобто реалізує покладену на нього суспільством культурологічну місію.

Когнітивний компонент структури професійної компетентності майбутнього вчителя початкових класів щодо використання музичного фольклору в освітній роботі з учнями складає система методологічних, психолого-педагогічних та власне предметних знань, основу якої становлять: знання методологічних основ і категорій педагогіки; закономірностей соціалізації і розвитку особистості; закономірностей побудови навчально-виховного процесу; змісту, цілей і технологій навчання і виховання; вікових особливостей анатомо-фізіологічного й психічного розвитку молодшого школяра; теоретико-прикладні знання та знання методик вивчення освітніх галузей початкової освіти, що відображають кваліфікаційні вимоги до випускників напряму підготовки (спеціальності) “Початкова освіта”; предметні знання, що стосуються народного музичного мистецтва, його жанрового розмаїття та специфіки, основних музикознавчих понять, засобів музичної виразності тощо.

Утім погоджуємося з думкою В. Сластьоніна, який зазначає, що наявність системи знань хоча й необхідна, але недостатня умова для формування професійної компетентності педагога. Дослідник зауважує, що знання, які лежать у структурі досвіду вчителя незатребуваними, нікому не потрібні. На його переконання, набагато важливішим є звернення до форм функціонування цих знань, проявом яких виступає теоретична діяльність. Вона виявляється в узагальненому вмінні педагога мислити, передбачає наявність аналітичних, прогностичних, проєктивних та ін. умінь. Така діяльність допомагає осмислювати педагогічні явища, знаходити взаємозв’язок між ними, правильно їх діагностувати, на науковій основі здійснювати педагогічне прогнозування, формулювати педагогічні цілі й задачі, добирати способи їх досягнення, передбачати ймовірні освітні результати, проєктувати відповідно до них власні педагогічні дії тощо [6, с. 43-46]. До теоретичних умінь вчителя мистецьких дисциплін О. Олексюк відносить також уміння самостійно здобувати культурологічні знання, працювати з інформацією, зокрема і з використанням сучасних інформаційних технологій [4, с. 193].

Конативний компонент досліджуваної професійної компетентності

презентований системою професійно орієнтованих умінь майбутнього педагога (загальнопедагогічних і власне предметних). Він ґрунтується на досвіді оволодіння способами виконання окремих дій чи діяльності в цілому і виявляється в реальних вчинках, поведінці вчителя щодо використання народної музичної творчості в навчально-виховній роботі з учнями.

Зауважимо, що в сучасній психолого-педагогічній літературі існує значна кількість досліджень, присвячених вивченню професійних умінь майбутнього педагога (О. Абдулліна, Г. Балл, І. Богданова, В. Бондар, Р. Гуревич, І. Зязюн, Ю. Кулюткін, З. Курлянд, О. Мороз, Н. Ничкало, В. Сластьонін, Г. Тарасенко, Л. Хомич та ін.). Ці дослідження характеризуються різними підходами до визначення структури професійно-педагогічних умінь. Так, О. Абдулліна пропонує виділяти в їх структурі інтелектуальні і практичні дії, які виконуються в певній послідовності. До найбільш суттєвих ознак таких умінь науковець відносить усвідомленість, цілеспрямованість та творчий характер. Саме ці властивості, зазначає дослідниця, сприяють свідомому оволодінню професійною діяльністю [1, с. 77-78].

Дещо схожа позиція спостерігається і в дослідженні В. Сластьоніна. Автор наголошує, що ідеальним варіантом сформованості професійної компетентності є набуття педагогом інтегрованого педагогічного вміння, що включає вміння педагогічно мислити (теоретичний рівень) і діяти (практичний рівень) [6, с. 42].

На підставі аналізу психолого-педагогічних досліджень О. Бодальова, Н. Гузій, І. Зязюна, А. Маркової, О. Олексюк, О. Рудницької С. Сисоєвої, Г. Тарасенко, О. Щолокової та ін. нами зроблено висновок про необхідність включення в структуру досліджуваної професійної компетентності **акмеологічного компонента**. Як зазначалося вище, професійна компетентність педагога трактується багатьма дослідниками як необхідна умова для набуття професійної майстерності – вищого ступеня професіоналізму. А відтак, вважаємо, що надзвичайно важливо у процесі професійної підготовки сформувати в майбутнього педагога постійне прагнення до професійного самовдосконалення, до самоактуалізації, саморозвитку в професійній діяльності, здатність адекватно оцінювати власний професійний потенціал та визначати

перспективи його реалізації й нарощування.

Отже, на підставі здійсненого нами дефінітивного та структурно-функціонального аналізу досліджуваного поняття *професійну компетентність майбутнього вчителя початкових класів щодо використання музичного фольклору в освітній роботі з учнями* тлумачимо як сформовану в процесі професійної підготовки особистісну якість, що характеризується інтегрованим поєднанням аксіологічного, когнітивного, конативного, акмеологічного компонентів і визначає здатність суб'єкта праці організувати в реальній педагогічній практиці навчально-виховний процес з широким залученням народного музичного мистецтва у відповідності з покладеними на нього функціями.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдуллина О. А. *Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования : для пед. спец. высш. учеб. заведений* / О. А. Абдуллина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М. : Просвещение, 1990. – 141 с.
2. Головань М. С. Професійна компетентність викладача вищого навчального закладу / М. С. Головань // *Проблеми сучасної педагогічної освіти : збірник статей*. – Ялта : РВВ КГУ, 2014. – Вип. 44, ч. 3. – С. 79-88. – (Серія: Педагогіка і психологія).
3. Луговий В. І. Ціннісні компетентності – невід'ємна складова підготовки фахівців з вищою освітою в умовах євроінтеграції / В. І. Луговий // *Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору : матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (26-28 листопада 2009 р.)* : в 2-х т. – К. : Гнозис, 2009. – Том 1. – С. 393-401.
4. Олексюк О. М. Компетентнісна мистецька освіта : пошук інноваційної моделі / О. М. Олексюк // *Инновации в образовании : материалы Международного Крымского педагогического конгресса (г. Ялта, 27-29 сентября 2010 г.)*. – Ялта, 2010. – С. 191-195.
5. Отич О. М. Мистецтво у розвитку індивідуальності педагога : історичний і методологічний аспекти : монографія / О. М. Отич ; за наук. ред. І. А. Зязюна. – Чернівці : Зелена Буковина, 2008. – 455 с.

6. Педагогика : учеб. пособие для студентов педагогических учебных заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. – М. : Школа-Пресс, 1997. – 512 с.
7. Сластенин В. А. Педагогика : инновационная деятельность / В. А. Сластенин, Л. С. Подымова. – М. : Магистр, 1997. – 224 с.
8. Щолокова О. П. Основи професійної художньо-естетичної підготовки майбутнього вчителя / О. П. Щолокова. – К., 1995. – 172 с.